

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ความรู้ ทักษะ และแนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพการชุมนุมทางการเมือง” มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม (KAB)
2. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์
3. ทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร (Selective Exposure theory)
4. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม (KAB)

การนำแนวคิดนี้มาใช้เป็นเครื่องมือในการวัดความสำเร็จ ด้วยการสังเกตจากการยอมรับการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมายหรือผู้รับสารว่า ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายหรือผู้รับสารมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางบวกหรือไม่ สิ่งใดเป็นอุปสรรค และเป็นได้หรือไม่ อย่างไร นอกจากนี้ ยังอาจศึกษาความสัมพันธ์ในลักษณะสายโซ่ที่เริ่มจากความรู้ ไปสู่ทักษะ และกลายเป็นพฤติกรรมต่อไป ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ โดยอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ สร้างทัศนคติที่ดี และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสม (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533, น. 118-121)

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge)

ความรู้ (Knowledge) เป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์ โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ (ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยา ด้วยเหตุนี้ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรรซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตของตนเอง ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายใน อย่างไรก็ตามความรู้ก็อาจส่งผลต่อ

พฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้ ความรู้จึงเป็นความสามารถในการใช้ข้อเท็จจริง (FACTS) หรือความคิด (IDEA) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (INSIGHT) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์ (อรรถวรณ์ ปิณฑนโฆวาท, 2549, น. 35-36)

กิติมา สุรสนธิ (2548, น. 82) กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง สิ่งที่ได้รับสั่งสมมาจากประสบการณ์หรือจากการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่อาจเป็นทั้งความรู้ในแง่วิชาการหรือความรู้ในด้านอื่น ความรู้ในส่วนของผู้รับสารนั้นจะหมายถึง ความรู้ขั้นพื้นฐานในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคล ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะรับและความรู้ในเรื่องกระบวนการสื่อสาร ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้รับสารสามารถทราบถึงบทบาทของตนเองในการสื่อสาร และไม่ทำตัวให้กลายเป็นอุปสรรคในการสื่อสาร ความรู้ดังกล่าวจะมีผลต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหาของสารที่ผู้รับได้รับมาอันจะมีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสาร

ดังนั้น ความรู้จึงจำเป็นต้องมีการรับรู้ เพราะถ้าปราศจากการรับรู้แล้วบุคคลก็ไม่สามารถมีการเรียนรู้ การเรียนรู้และการสื่อสารมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากการสื่อสารเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ ในทางกลับกันการเรียนรู้ก็คือผลอย่างหนึ่งที่ได้จากการสื่อสาร (ศิริพร อัจฉริยโกศล, 2550, น. 41)

บลูม (Bloom, 1971, p. 272, อ้างถึงใน ศิริพร อัจฉริยโกศล, 2550, น. 41) ได้แยกระดับกลุ่มพฤติกรรมการเรียนรู้ (Cognitive domain) ที่ เป็น ความสามารถทางสติปัญญาและทักษะเพื่อพัฒนาด้านสมองในการคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแบ่งแยกระดับความรู้ไว้ 6 ระดับ ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) เป็นความสามารถในการจำ หรือระลึกได้ (recall) ซึ่งรวมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เคยได้รับรู้มา สามารถแบ่งได้เป็น

- ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา หรือเฉพาะเรื่อง เฉพาะอย่างโดยเฉพาะ
- ความรู้เกี่ยวกับกลวิธีและการดำเนินงานเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมแนวคิดและโครงสร้าง

2. ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นความสามารถในการใช้สติปัญญาและทักษะเบื้องต้น สามารถจับใจความเรื่องราวต่าง ๆ ได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม สามารถแบ่งได้เป็น

- การแปลความ คือ การแปลจากอีกแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งโดยรักษา

ความหมายให้คงเดิม

- การตีความหมาย คือ ขยายเนื้อหาจากเดิมโดยการสร้างเนื้อหาขึ้นในรูปแบบใหม่

3. การนำไปใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำสาระสำคัญต่าง ๆ ไปใช้ในสถานการณ์จริง กล่าวได้ว่าสามารถนำความคิดที่เป็นรูปธรรม (Abstract) ไปปฏิบัติได้จริง

4. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวต่าง ๆ ออกจากกันเป็นส่วนย่อย เป็นองค์ประกอบสำคัญ หรือเป็นส่วนต่าง ๆ เพื่อให้ได้ลำดับขั้นของความคิดและความสัมพันธ์กัน

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถนำเนื้อหา ข้อมูล แนวความคิดต่าง ๆ โดยสามารถนำเรื่องหรือส่วนประกอบมาผูกเป็นเรื่องเดียวกันได้

6. การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินคุณค่าของเนื้อหา การตัดสินวินิจฉัยอย่างมีหลักเกณฑ์

อย่างไรก็ตาม การเกิดความรู้ไม่ว่าระดับใดก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์กับความรู้สึคนึกคิดซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพจิตใจในบุคคลต่างกัน อันมีปัจจัยมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาและสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลทำให้บุคคลมีความคิด และแสดงออกตามความคิดความรู้สึกรู้สึกของตน

ผู้รับสารที่ไม่มีความรู้ย่อมไม่สามารถอ่านและฟังได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิผล ผู้รับสารจึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสารที่ตนรับ หากผู้รับสารไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ผู้รับสารก็จะไม่สามารถเข้าใจเรื่องราวของสารนั้นได้ เช่น การจะพูดคุยเรื่องประชาธิปไตยก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยดีพอจึงจะสามารถพูดคุยกับคนอื่นรู้และเข้าใจได้ (ปรมะ สตะเวทิน, 2546, น. 65) ดังนั้น ในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมือง จึงเป็นการให้ความรู้เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองได้อย่างถูกต้อง โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพและไม่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน การวัดความรู้ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองที่ผู้ศึกษาได้มุ่งศึกษาในครั้งนี้ จึงทำการศึกษาโดยการวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองของประชาชนว่าอยู่ในระดับดีหรือไม่ดีอย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Attitude)

ปรมะ สตะเวทิน (2546, น. 63) กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ความมีใจโน้มเอียงที่จะมีปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทัศนคติ ก็คือท่าทีหรือความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

กิตติมา สุรสนธิ (2548, น. 83) กล่าวว่า ทัศนคติ หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง อาจเป็นความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่ลึกซึ้งซึ่งเหนียวแน่น เปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น ความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง รูปแบบการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องที่สั่งสมมานาน หรืออาจเป็นความ

รู้สึกนึกคิดที่ค่อนข้างผิวเผินไม่ลึกซึ้ง เปลี่ยนแปลงได้ง่าย สำหรับทัศนคติของผู้รับสารในการสื่อสาร นั้นค่อนข้างมีความสำคัญมาก เนื่องจากหากผู้รับสารมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดีหรือมีอคติ (Bias) ในทางลบกับองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะทำให้เกิดการหลีกเลี่ยงการรับสาร ขาดความสนใจ และปฏิเสธ การรับข่าวสารต่าง ๆ จากผู้ส่งสาร

พงษ์ วิเศษสังข์ (2550, น. 79) กล่าวว่า ทัศนคติ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมตอบสนองการแสดงออกของบุคคลคนหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ความคิดหรือสิ่งของ ซึ่งการตอบสนองนี้ มักเป็นการตอบสนองที่มีลักษณะสม่ำเสมอ เช่น คนไทยมีทัศนคติที่ดีต่อชาวต่างชาติผิวขาว ทำให้คนไทยให้การต้อนรับชาวผิวขาวเป็นอย่างดี ตรงกันข้ามกับทัศนคติที่มีต่อคนผิวดำ ทำให้การต้อนรับที่เราให้กับชาวผิวดำแตกต่างไปในทางตรงกันข้าม

ประทุม ฤกษ์กลาง (2550, น. 117) กล่าวว่า ทัศนคติ เป็นความชอบหรือไม่ชอบของแต่ละคน ทั้งทัศนคติและความเชื่อเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นไม่ได้ เป็นเพียงสภาพการรู้และจิตสำนึก ไม่สามารถเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น สัมผัสได้ ทัศนคติและความเชื่อเป็นสะพานเชื่อมระหว่างพฤติกรรมและกระบวนการรับรู้และจิตสำนึก ทัศนคติ หมายถึง แนวโน้มของคน ๆ หนึ่งที่มีต่อสิ่งเราหรือเรื่องบางเรื่อง รวมถึงผลรวมของความรู้สึก อคติ ความกลัว ความคิดและความรู้สึกอื่น ๆ ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ หรือโลกทรรศน์ที่ปลูกฝังอยู่ก่อนแล้ว โดยสรุปทัศนคติ คือ ความเชื่อที่มีการประเมินค่า (Evaluative Belief)

ทัศนคติ จึงถือเป็นท่าทีหรือความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปในทางบวกหรือในทางลบก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้น ๆ ได้รับข่าวสารความรู้เพื่อส่งเสริมทัศนคติที่ถูกต้องหรือไม่ อย่างไร และทัศนคติต่าง ๆ นี้ อาจส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมที่บุคคลนั้น ๆ แสดงออกมา

ประเภทของทัศนคติ ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลและจะแตกต่างกันตามปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกันของบุคคลนั้น โดยทิศทางของทัศนคติที่บุคคลจะแสดงออกมาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน (เสนาะ ตียาว, 2530, น. 66-67, อ้างถึงใน ศิริพร อัจฉริยโกศล, 2550, น. 45) คือ

1. ทัศนคติเชิงบวก (Positive Attitude) เป็นทัศนคติที่ชักนำให้บุคคลแสดงออก มีความรู้สึกหรืออารมณ์ โต้ตอบในด้านดีต่อบุคคลอื่น เรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีและความร่วมมือในทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ และนับเป็นพื้นฐานที่ดีในการยอมรับความคิดหรือข้อมูลใหม่ ๆ

2. ทัศนคติเชิงลบ (Negative Attitude) เป็นทัศนคติหรือความรู้สึกไม่ดีต่อบุคคล มักเกิดขึ้นร่วมกับความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือหรือไว้วางใจ อาจมีความเคลือบแคลงระแวงสงสัย

ทัศนคติในด้านลบนี้จะก่อให้เกิดอคติขึ้นในใจของบุคคล นำไปสู่การด่วนสรุปตัดสินในเรื่องต่าง ๆ แม้ยังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างถ่องแท้ก็ตาม

3. ทัศนคติเฉย (Passive Attitude) บางครั้งบุคคลอาจไม่มีความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างสิ้นเชิงก็เป็นได้ ส่วนใหญ่มักมาจากห่างไกลจากผลกระทบที่เกิดขึ้นหรือขาดข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ

ทัศนคติทั้ง 3 ประเภทนี้ บุคคลอาจจะมีเพียงประการใดประการหนึ่ง หรืออาจจะมีหลากหลายประการก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดหรือค่านิยมอื่น ๆ ที่มีต่อบุคคล สิ่งของการกระทำ หรือสถานการณ์

องค์ประกอบทัศนคติ ซิมบาร์โด และ ลิปปเป (Zimbardo & M. Leippe, 1991, อ้างถึงใน อรรถวธน์ ปิณฑน์ไธวาท, 2549, น. 34-35) กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของทัศนคติว่ามี 5 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ความนึกคิด (Cognitions) เป็นส่วนที่เป็นความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ทั่วไป ทั้งที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมีความรู้หรือความคิดว่าสิ่งใดดีก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น หากมีความรู้มาก่อนว่าสิ่งใดไม่ดีก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น องค์ประกอบทางด้านความรู้ความนึกคิดประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (Knowledge) ส่วนที่เป็นความเชื่อ และส่วนที่เป็นการประเมิน

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (The Affective Responses) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกลักษณะของคนนั้น เป็นลักษณะที่เป็นค่านิยมของแต่ละคน

3. ความตั้งใจทางด้านการพฤติกรรม (Behavior Intentions) คือ ความตั้งใจที่จะแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือแนวคิดหนึ่งแนวคิดใด ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

4. พฤติกรรม (Behaviors) คือ การแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง แนวคิดหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

5. ทัศนคติ (Attitude) คือ ความโน้มเอียงในการประเมินวัตถุ แนวคิด บุคคล สถาบัน ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ส่วนนี้มีความสัมพันธ์กัน ไม่มีส่วนใดแยกอยู่เป็นอิสระได้ โดยสรุปแล้วลักษณะของทัศนคติ คือ

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ของแต่ละคน มิใช่เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด

2. ทศนคติเป็นสภาพทางจิตใจที่มีอิทธิพลต่อการคิดและการกระทำของบุคคลเป็นอันมาก

3. ทศนคติเป็นสภาพทางจิตใจที่มีความถาวรพอสมควร ทั้งนี้ เนื่องจากแต่ละบุคคลต่างก็ได้รับประสบการณ์ และผ่านการเรียนรู้มามาก อย่างไรก็ตาม ทศนคติก็น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงได้อันเนื่องมาจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงทศนคติ การเปลี่ยนแปลงทศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์นั้น จุมพล รอดคำดี (อ้างถึงใน อรรถวณ ปิณฑโนโวาท, 2549, น. 37) กล่าวไว้โดยสรุปว่า มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ 3 ระดับ คือ

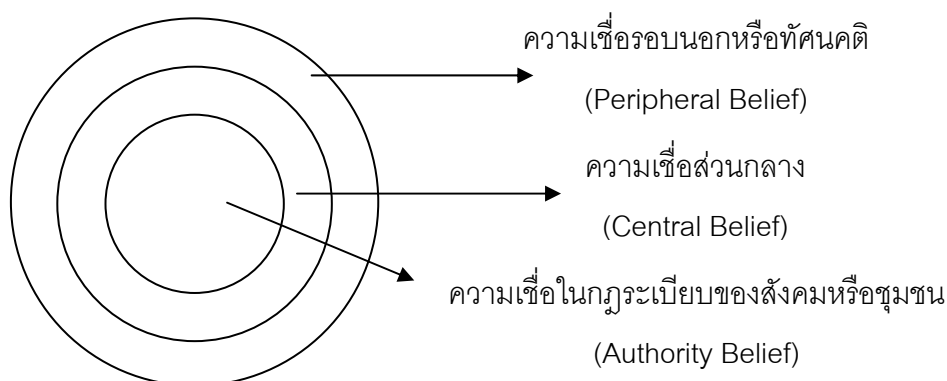
1. การเปลี่ยนแปลงความคิด สิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะมาจากข้อมูลข่าวสารใหม่ ซึ่งอาจมาจากสื่อมวลชนและบุคคลอื่น

2. การเปลี่ยนความรู้สึก การเปลี่ยนในระดับนี้จะมาจากประสบการณ์หรือความประทับใจ หรือสิ่งทำให้เกิดความสะเทือนใจ

3. การเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งไปมีผลต่อบุคคล ทำให้ต้องปรับพฤติกรรมเดิมเสียใหม่

สอดคล้องกับ โรคีส (Rokeach, อ้างถึงใน พัทธี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล, และ ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2541, น. 124-125) ซึ่งเห็นว่า ทศนคติเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อระดับรอบนอกสุด ซึ่งเป็นความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงผิวเผิน และสามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอและเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าความเชื่ออีก 2 ระดับ คือ ความเชื่อในกฎระเบียบของสังคมหรือชุมชน ซึ่งเปลี่ยนได้เมื่อสังคมเปลี่ยนกฎเกณฑ์ไป และความเชื่อส่วนกลาง ซึ่งเป็นความเชื่อที่ได้จากการสั่งสมทางสังคมจากการอบรมสั่งสอนของครอบครัว ศาสนา สถานศึกษาและแหล่งต่าง ๆ เป็นระยะเวลานาน จนยากที่จะเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 2.1
แสดงความเชื่อของโรคิช

ที่มา: *Beliefs, Attitude and Values*, by M. Rokeach, 1986, San Francisco: Jossey Bass, อ้างถึงใน “ประมวลศัพท์วิชาการ ทฤษฎีสำคัญ วิธีศึกษาวิจัย” โดย พัทนี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล, และ ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์, 2541, ใน *แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์: ประมวลศัพท์วิชาการ ทฤษฎีสำคัญ วิธีศึกษาวิจัย* (น. 125), กรุงเทพฯ: ข้าวฟาง.

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ถ้าความคิดความรู้สึกและพฤติกรรม ถูกกระทบในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติทั้งสิ้น นอกจากนี้ องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร อาทิเช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสาร ลักษณะของข่าวสาร คุณสมบัติของช่องทางการสื่อสาร และคุณสมบัติของผู้รับสาร ล้วนแต่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ยังทำให้บุคคลต้องเผชิญปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย บางคนเปลี่ยนทัศนคติได้ง่าย แต่บางคนเปลี่ยนทัศนคติได้ยาก เพราะทัศนคติของบุคคล เมื่อเกิดขึ้นแล้ว แม้จะคงทนพอสมควร แต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยการรับข่าวสารที่ทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ แต่จะต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลนั้น ๆ (อรรณพ ปิณฑน์โหวท, 2549, น. 38)

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม (Behavior)

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2533, น. 123-124) กล่าวว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่เป็นการแสดงออกของบุคคล โดยมีพื้นฐานที่มาจากความรู้ และทัศนคติของบุคคล การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ก็เนื่องมาจากการมีความรู้ และทัศนคติที่แตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวเกิดขึ้นได้ก็เพราะความแตกต่างอันเนื่องมาจากการเปิดรับสื่อ และความแตกต่างในการแปลความสารที่

ตนเองได้รับ จึงก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ต่างกัน อันมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล โดยทั่วไปการโน้มน้าวพฤติกรรมการสื่อสารสามารถเกิดขึ้นได้ทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกชน คนข้างเคียง (กลุ่ม) จนถึงระดับสังคม (สถานการณ์) นอกจากนี้ ครอนบาช (Cronbach, 1963, pp. 68-70, อ้างถึงใน ศิริพร อัจฉริยโกศล, 2550, น. 48) ยังได้กล่าวถึงพฤติกรรมว่า เป็นปฏิกริยาของบุคคลที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่าง ๆ และมีองค์ประกอบทั้งหมด 7 ประการ (Seven Elements in Behavior) ดังนี้

1. เป้าหมายหรือความมุ่งหมาย (Goal) คือ วัตถุประสงค์หรือความต้องการ ซึ่งจะก่อให้เกิดการกระทำขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการนั้น ๆ ของบุคคล แต่เมื่อไรก็ตามที่บุคคลมีเป้าหมายเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันหลาย ๆ เป้าหมายในเวลาเดียวกัน บุคคลมักจะเลือกตอบสนองความต้องการหรือเป้าหมายที่รีบด่วนก่อน และสนองความต้องการที่มีความสำคัญน้อยกว่าทีหลังตามลำดับ

2. ความพร้อม (Readiness) คือ ระดับวุฒิภาวะของแต่ละบุคคล และความสามารถที่จำเป็นสำหรับการทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ

3. สถานการณ์ (Situation) คือ โอกาสหรือเหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเลือกทำกิจกรรมที่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลได้

4. การแปลความหมาย (Interpretation) คือ การพิจารณาโอกาส หรือสถานการณ์ของบุคคล เพื่อเลือกหาวิธีที่คิดว่าจะสนองความต้องการเป็นที่พึงพอใจของบุคคลนั้น ๆ ได้มากที่สุด ซึ่งบุคคลแต่ละคนก็จะมี การแปลความหมายที่แตกต่างกันออกไป

5. การตอบสนอง (Response) คือ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้แปลความหมาย และตัดสินใจเลือกไว้แล้ว

6. ผลที่ตามมา (Consequence) คือ ผลที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลเลือกกระทำกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งผลที่ได้อาจตรงตามกับที่คาดไว้ หรือตรงกันข้ามกับที่คาดไว้ก็ได้

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Reaction to Thwarting) คือ ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นเมื่อผลที่ตามมาไม่สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลนั้น ๆ ได้ ซึ่งอาจจะเริ่มจากการย้อนกลับไปแปลความหมายใหม่เพื่อเลือกหาวิธีที่จะตอบสนองความต้องการได้ แต่ถ้าบุคคลนั้นเห็นว่าความต้องการนั้นเกินความสามารถของตน ก็อาจจะรุนแรงถึงขั้นล้มเลิกความตั้งใจนั้นไปเลยก็ได้

จะเห็นได้ว่า หากบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจอันดีในเรื่องนั้น ๆ ก็สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ โดยเมื่อทัศนคติได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ก็จะส่งผลไปยังพฤติกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ การจะให้เกิดการยอมรับหรือปฏิเสธในเรื่องใด จึงต้องพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้วยการให้ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ

ธัญญวรรณ เกิดสมบัติ (2551, น. บทคัดย่อ) ที่พบว่า ความรู้ ทักษะและพฤติกรรมเกี่ยวกับโครงการหยุดเพิ่มความร้อนในกรุงเทพฯ มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก กล่าวคือ ประชาชนมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำแนะนำของโครงการฯ เพื่อลดภาวะโลกร้อน และมีแนวโน้มในการเข้าร่วมโครงการหยุดเพิ่มความร้อนในกรุงเทพฯ ได้มากเช่นเดียวกัน

ชวาร์ตซ์ (Schwartz, อ้างถึงใน อรรพรรณ ปิณฑน์โอวาท, 2549, น. 39) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน มีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติในรูปแบบ 4 ประการ ดังนี้

1. ทักษะเป็นตัวกลางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และการปฏิบัติ ดังนั้น ความรู้มีความสัมพันธ์กับทักษะ และมีผลต่อการปฏิบัติ
2. ความรู้และทักษะมีความสัมพันธ์กัน และทำให้เกิดการปฏิบัติตามมา
3. ความรู้และทักษะต่างกันทำให้เกิดการปฏิบัติได้ โดยที่ความรู้และทักษะไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กัน
4. ความรู้มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรง และทางอ้อม

อย่างไรก็ดี ทักษะกับพฤติกรรมของบุคคลนั้น อาจจะไม่มีความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเสมอไป ซึ่งแม้ว่าโรเจอร์ (Rogers, 1991, อ้างถึงใน อรรพรรณ ปิณฑน์โอวาท, 2549, น. 41-42) จะให้ความเห็นว่า ทักษะมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคล แต่ก็ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ทักษะและพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป กล่าวคือ เมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้ และมีทัศนคติในทางบวกต่อข่าวสารที่เผยแพร่แล้ว แต่ในขั้นการยอมรับ พฤติกรรมอาจมีผลในทางตรงกันข้าม สิ่งนี้เรียกว่า ช่องว่างของความรู้ ทักษะ และการยอมรับปฏิบัติ ในการปิดช่องว่างของความรู้ ทักษะ และการปฏิบัตินี้ จึงได้นำเสนอวิธีแก้ไข 4 วิธีการ คือ

1. การให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้ให้มากขึ้น กล่าวคือ ต้องให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจอย่างแท้จริงถึงวิธีการใช้หรือการปฏิบัติต่อสิ่งที่เผยแพร่ให้
2. ให้คำแนะนำในการปฏิบัติ ซึ่งสามารถทำได้โดยใช้ผู้นำทางความคิดเข้าไปติดต่อกับสมาชิก โดยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด
3. ให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับปฏิบัติเพื่อเป็นการจูงใจแก่สมาชิกอื่น ๆ ที่ยังไม่ยอมรับ
4. ใช้กลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจโดยวิธีการใช้สื่อบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดเข้าไปติดต่อกับสมาชิกหรือกลุ่มเพื่อนฝูงเพื่อนำสมาชิกให้เกิดการยอมรับปฏิบัติอีกต่อหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แม้ทัศนคติจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมหรือการแสดงออกของบุคคล แต่อาจมีบางกรณีที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมาโดยไม่สอดคล้องกับทัศนคติ ทำให้เกิดช่องว่าง

ของความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติขึ้น แต่การที่จะทำให้ความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติสอดคล้องกันได้นั้น ก็สามารถทำได้โดยการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้รับสาร ให้คำแนะนำ ให้รางวัล หรือใช้กลยุทธิ์โน้มน้าวใจ การศึกษาเรื่อง ความรู้ ทักษะ และ แนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมือง จึงพอสรุปได้ว่าพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้นมีขั้นตอนดังนี้

K : (Knowledge) เป็นการเกิดความรู้ เช่น ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครได้รับทราบข้อมูลข่าวสารในการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมือง ตามมาตรา 63 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 อย่างถูกต้อง

A : (Attitude) เป็นการเกิดทัศนคติเมื่อเกิดความรู้ข้างในจิตใจขึ้น ต่อมาจะเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ทราบแล้วว่าชอบหรือไม่ ซึ่งความรู้ (Knowledge) และ ทัศนคติ (Attitude) จะส่งผลไปยังพฤติกรรม (Behavior) ต่อไป

B : (Behavior) เป็นการเกิดพฤติกรรมภายหลังจากที่บุคคลได้รับความรู้และมีทัศนคติเกิดขึ้นจากเรื่องต่าง ๆ จึงส่งผลให้การกระทำเกิดขึ้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และ พฤติกรรมนี้ ผู้ศึกษาได้นำมาใช้เป็นกรอบการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และ แนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองว่ามีระดับความรู้อย่างไร มีทัศนคติในทิศทางใด และทั้งสองสิ่งนี้จะส่งผลต่อแนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนอย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์

(Demographic Approach)

แนวคิดด้านประชากรศาสตร์นี้ เป็นแนวคิดที่เชื่อในหลักการของความเป็นเหตุเป็นผลกัน กล่าวคือ คนเราทำพฤติกรรมตามแรงผลักดันจากภายนอก (Exogenous Factors) และ พฤติกรรมโดยส่วนใหญ่ของเราจะเป็นไปตามแบบฉบับที่สังคมวางเอาไว้ เช่น คนรุ่นไหนควรจะทำพฤติกรรมอย่างไร และสังคมทั่ว ๆ ไปมักจะกำหนดให้บุคคลที่มีคุณสมบัติประชากรแตกต่างกัน มีแบบแผนพฤติกรรมที่แตกต่างกัน พฤติกรรมการรับสารและใช้สื่อซึ่งเป็นพฤติกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งก็เป็นไปตามหลักการดังกล่าว (กาญจนา แก้วเทพ, 2552, น. 282)

ปรมะ สตะเวทิน (2546, น. 112-117) กล่าวว่า ผู้รับสารแต่ละคนมีคุณลักษณะเฉพาะตัวของตน เช่น อายุ และ เพศ เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารในการทำ

การสื่อสาร อย่างไรก็ตาม ในการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ กันนั้น จำนวนของผู้รับสารก็มีปริมาณแตกต่างกันไป คือ มีตั้งแต่ 1 คน ไปจนถึงการสื่อสารมวลชน ซึ่งการวิเคราะห์ผู้รับสารที่มีจำนวนน้อยคนนั้นมักไม่ค่อยมีปัญหา หรือมีปัญหาน้อยกว่าการวิเคราะห์ผู้รับสารที่มีจำนวนมากมาย แต่ในการสื่อสารกลุ่มใหญ่หรือการสื่อสารมวลชนนั้น ไม่สามารถวิเคราะห์ผู้รับสารเป็น คน ๆ ไปได้ วิธีการที่ดีที่สุดในการวิเคราะห์ผู้รับสารที่ประกอบไปด้วยคนจำนวนมากมาย ในกรณีนี้ คือ การจำแนกตามอายุ เพศ สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ และการศึกษา เป็นต้น โดยมีสมมติฐานว่าผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มลักษณะทางประชากรศาสตร์ร่วมกันย่อมมีทัศนคติและพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยสามารถแบ่งลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้รับสาร (Demographic Characteristics of Audience) ได้ดังนี้

1. **เพศ (Sex)** ผู้หญิงกับผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนสองเพศไว้ต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้หญิงเปลี่ยนทัศนคติและถูกชักจูงใจได้ง่ายกว่าผู้ชาย สามารถคาดคะเนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้แม่นยำกว่า ในขณะที่ผู้ชายใช้เหตุผลและจดจำข่าวได้มากกว่าผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยหลายชิ้นที่มีการพิสูจน์ว่า คุณลักษณะบางอย่างนั้นชายและหญิงต่างกัน เช่น นักเรียนหญิงทำการบ้านและทบทวนบทเรียนมากกว่านักเรียนชาย นอกจากนี้ พฤติกรรมเกี่ยวกับการสื่อสารของชายและหญิงก็แตกต่างกัน ดังเช่น การวิจัยเกี่ยวกับการชมภาพยนตร์โทรทัศน์ของเด็กวัยรุ่น พบว่าเด็กวัยรุ่นชายสนใจภาพยนตร์สงครามและจารกรรมมากที่สุด ในขณะที่เด็กวัยรุ่นหญิงสนใจภาพยนตร์วิทยาศาสตร์มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยอีกหลายชิ้นที่แสดงว่า ชายและหญิงนั้นไม่แตกต่างกัน เช่น จากการศึกษาวิจัยแบบทดลอง พบว่าผู้รับสารชายและหญิงไม่มีความสัมพันธ์ทางการโน้มน้าวใจจากผู้พูด หรือจากการวิจัยเกี่ยวกับความคล่องในการคิด ความยืดหยุ่นในการคิดและความคิดริเริ่ม พบว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างนักศึกษาชายและหญิง เป็นต้น (พรทิพย์ วรกิจโกศาทร, 2546, น. 312)

2. **อายุ (Age)** อายุของผู้รับสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรม โดยทั่วไปแล้วคนอายุน้อยมักมีความคิดเสรีนิยม ยึดถืออุดมการณ์ ใจร้อน และมองโลกในแง่ดีมากกว่าคนอายุมาก เนื่องจากคนที่มีอายุมากมักมีแนวความคิดอนุรักษนิยม ยึดถือการปฏิบัติ ระมัดระวัง และมองโลกในแง่ร้ายมากกว่าคนอายุน้อย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะคนที่มีอายุมากมีประสบการณ์ในชีวิต ตลอดจนมีความผูกพันที่ยาวนานและมีผลประโยชน์ในสังคมมากกว่าคนที่อายุน้อย นอกจากนั้น คนที่รุ่นต่างกันยังมีประสบการณ์ของชีวิตที่แตกต่างกันไปด้วย จึงทำให้ทัศนคติและความรู้สึกนึกคิดของคนต่างรุ่นต่างวัยไม่เหมือนกัน ในทางจิตวิทยา

พบว่าเมื่อคนมีอายุมากขึ้นโอกาสที่จะเปลี่ยนใจหรือถูกชักจูงใจจะน้อยลง นอกจากนั้นโดยปกติแล้วคนที่มียุัยต่างกันมักจะมีความต้องการในสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไปด้วย

3. **สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ** (Socio-economic Status) สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ หมายถึง อาชีพ รายได้ เชื้อชาติ ตลอดจนภูมิหลังของครอบครัว ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้คนมีวัฒนธรรม ประสบการณ์ ทักษะคิด ค่านิยม และเป้าหมายที่ต่างกัน นอกจากนี้ คนที่มีพื้นฐานทางครอบครัวต่างกันย่อมมีค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมที่ต่างกัน ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงมีบทบาทในการกำหนดเนื้อหาที่ผู้รับสารจะเปิดรับให้สอดคล้องต่อความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมทั้งสถาบัน หรือหน่วยงานที่ผู้รับสารสังกัดอยู่

4. **การศึกษา** (Education) เป็นตัวแปรที่สำคัญมากต่อประสิทธิภาพการสื่อสารของผู้รับสาร ซึ่งอาจพบได้ตั้งแต่การอ่านออกเขียนได้ก็จะต้องมีการศึกษาระดับหนึ่ง การมีความรู้ความเข้าใจคำศัพท์หรือคำพูดบางประโยคก็อาจต้องการความรู้ในระดับหนึ่งเช่นเดียวกัน สาขา วิชาที่จบมาก็มีอิทธิพลที่ทำให้บุคคลนั้นมีความรู้ความเข้าใจหรือความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งต่างกัน มีการศึกษาวิจัยหลายเรื่องที่ได้ชี้ได้ว่า การศึกษาของผู้รับสารนั้น ทำให้ผู้รับสารมีพฤติกรรมการสื่อสารแตกต่างกันออกไป เช่น บุคคลที่ยังมีการศึกษาสูงก็จะมี ความสนใจในเรื่องข่าวสารกว้างขวางแต่ไม่ค่อยเชื่ออะไรง่าย ๆ จะต้องมีหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุนเพียงพอที่จะเชื่อ หรือผู้มีการศึกษาสูงมักจะใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์มากกว่าสื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น ในด้านเนื้อหาที่นิยมเปิดรับนั้น พบว่า คนที่มีการศึกษาสูงนิยมเปิดรับข่าว และเรื่องเกี่ยวกับสาธารณชน เนื้อหาหนัก (Steiner, 1963, pp. 161-204, อ้างถึงใน นิจันท์ มั่นจริง, 2551, น. 13) และมีการวิจัยที่พบว่าคนที่มีการศึกษาสูงยังมีการรับข้อมูลอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical) และตั้งข้อสงสัย (Skeptical) มากกว่า (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น.182)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาหรือความรู้ (Knowledge) เป็นลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร คนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่ต่างกัน ระบบการศึกษาที่ต่างกัน หรือสาขาวิชาที่ต่างกัน ย่อมมีความรู้สึนึกคิด อุดมการณ์ และความต้องการที่แตกต่างกันไป ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะได้เปรียบในการเป็นผู้รับสารที่ดี เพราะมีความรู้กว้างขวางในหลายเรื่องและเข้าใจสารได้ดี แต่คนเหล่านี้จะไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ หากไม่มีหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุนเพียงพอ นอกจากนี้ผู้ที่มีการศึกษาสูงยังใช้สื่อมวลชนมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเปิดรับสื่อมวลชนเพิ่มเติมอีก (ชัยภัทร โสทัต, 2550, น. 9) ได้แก่

1. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล โดยมีแนวความคิดว่าแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวบุคคลมากมายในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน เช่น คนที่มีบุตรกับคนที่ไม่มีบุตร หรือคนที่เป็นโสดกับคนที่แต่งงานแล้ว เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพ ทักษะคิด ตลอดจนเวลาจนกระบวนการเรียนรู้ และการจูงใจต่างกัน

2. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากคนเรายึดติดกับกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิง ในการตัดสินใจที่จะแสดงออกถึงพฤติกรรมใด ๆ ก็ตาม คือมักจะคล้อยตามกลุ่มในด้านความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบสื่อสาร เรื่องลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ ทำให้เกิดความคล้อยคลึงของการเปิดรับเนื้อหาของการสื่อสารและการตอบสนองต่อเนื้อหาดังกล่าวไม่แตกต่างกันด้วย

ลักษณะทางประชากรศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่มอิทธิพลต่อการรับข่าวสาร ทั้งมีส่วนเป็นตัวกำหนดความสนใจในการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้รับสาร ซึ่งการนำแนวคิดด้านประชากรศาสตร์เข้ามาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องความรู้ ทักษะคิด และแนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองในครั้งนี้ เพื่อทำการวิเคราะห์ผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันในหลากหลายด้าน ผู้ศึกษาได้เลือกตัวแปรทางประชากรศาสตร์ ด้านอายุ เพศ อาชีพ การศึกษา รายได้ และสถานภาพทางครอบครัว ว่าตัวแปรเหล่านี้มีผลอย่างไรต่อความรู้ ทักษะคิด และแนวโน้มพฤติกรรมที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่าง

จากแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาว่า ความแตกต่างของลักษณะทางประชากรศาสตร์ มีผลต่อความรู้ ทักษะคิด และแนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครหรือไม่ อย่างไร

ทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร (Selective Exposure theory)

การสื่อสารในยุคปัจจุบันถือได้ว่าเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งมีอยู่มากมายรายล้อมอยู่รอบตัวเรา มนุษย์จึงมีการเลือกสรรข้อมูลข่าวสารเฉพาะในส่วนที่ตรงกับสิ่งที่สนใจอยู่ในขณะนั้น แอทกิน (Atkin, 1973, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2540, น.187) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่ยังเปิดรับข่าวสารและมีทักษะในการแสวงหาข้อมูลมากเท่าใด ก็จะมีรู้และเท่าทันสภาวะแวดล้อมมากขึ้นเป็นเงาตามตัว และข่าวสารที่ลดความไม่รู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอกนั้นจะเป็นเครื่องมือ

ที่ช่วยในการตัดสินใจ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และแก้ปัญหาต่าง ๆ แต่เนื่องจากข่าวสารในสื่อแต่ละประเภทยังมีมากมายจนผู้รับสารไม่อาจเปิดรับข่าวสารที่ผ่านเข้ามาสู่ตนได้ทั้งหมด บุคคลจึงเลือกรับรู้เพียงบางส่วนที่คิดว่ามีประโยชน์ต่อตนตามจุดมุ่งหมาย ความพึงพอใจ และความต้องการ

แม็คคอมบส์, แม็คซ์เวล และ ไรท์ (McCombs, Maxwell, & Wright, 1979, pp. 50-52, อ้างถึงใน นิจันท์ มั่นจริง, 2551, น. 14) ได้ให้ความเห็นว่า บุคคลจะใช้สื่อตอบสนองความต้องการ 6 ประการ คือ

1. เพื่อรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัวจากสื่อมวลชนเพื่อจะได้รู้เท่าทันเหตุการณ์ และรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญและควรรู้
2. เพื่อการตัดสินใจ (Decision) โดยสื่อจะช่วยรวบรวมความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่อใช้ในการตัดสินใจ
3. เพื่อพูดคุยสนทนา (Discussion) การเปิดรับข่าวสารจากสื่อทำให้บุคคลมีข้อมูลที่จะจำไปใช้พูดคุยกับผู้อื่น
4. เพื่อการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวในสังคม
5. เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ (Reinforcement) โดยสื่อจะช่วยยืนยันการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้วให้บุคคลมีความมั่นใจยิ่งขึ้น
6. เพื่อความบันเทิง (Entertainment) โดยสื่อจะช่วยทำให้บุคคลรู้สึกผ่อนคลาย

นอกจากนี้ พรทิพย์ วรกิจโกศาทร (2546, น. 292) กล่าวว่า ผู้ส่งสารมีโอกาสเลือกสื่อที่จะใช้ได้มาก ซึ่งเป้าหมายของการเลือกนี้ คือ เพื่อให้เข้าถึงผู้รับสาร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเข้าใจในการเปิดรับสื่อของผู้รับสารเป็นสำคัญ โดยผู้รับสารจะเลือกเปิดรับสื่อตามลักษณะดังนี้

1. เลือกรับสื่อที่สามารถจัดหาได้ (Availability) ธรรมชาติของมนุษย์นั้นจะใช้ความพยายามเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น อะไรที่ได้มาง่าย ๆ มักจะไม่ได้รับการเลือก แต่ถ้าสามารถได้มาไม่ยากนักมักจะเลือกสิ่งนั้น เช่นเดียวกับสื่อ ผู้รับสารจะเลือกสื่อที่ไม่ต้องใช้ความพยายามมาก
2. เลือกสื่อที่สอดคล้อง (Consistency) กับความรู้ ค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติของตน เช่น นิสิตนักศึกษาและนักวิชาการชอบอ่านหนังสือพิมพ์มติชนหรือสยามรัฐมากกว่าหนังสือพิมพ์อื่น เพราะหนังสือพิมพ์ดังกล่าวให้สาระความรู้ในแง่วิชาการที่สอดคล้องกับตน เป็นต้น
3. เลือกสื่อที่สะดวก (Convenience) ปัจจุบันผู้รับสารสามารถเลือกรับสื่อได้มากมาย ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสารหรือแม้กระทั่งสื่อบุคคล ดังนั้น ผู้รับสารจึง

เลือกรับข่าวสารจากสื่อที่แตกต่างกันไปตามแต่ความสะดวก เช่น บางคนชอบฟังข่าวทางรายการวิทยุขณะที่ตนขับรถ เป็นต้น

4. เลือกสื่อตามความเคยชิน (Accustomedness) ปกติจะมีบุคคลกลุ่มหนึ่งในทุกสังคมที่จะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงการรับสื่อที่ตนเคยรับอยู่ ซึ่งมักจะพบในบุคคลที่มีอายุมาก เช่น เคยฟังวิทยุกระจายเสียงเป็นประจำก็มักจะไม่สนใจวิทยุโทรทัศน์หรือสื่ออย่างอื่น เป็นต้น

5. ลักษณะเฉพาะของสื่อ มีผลต่อการเลือกสื่อของผู้รับสาร เช่น ลักษณะเด่นของหนังสือพิมพ์ คือ สามารถให้ข่าวสารในรายละเอียดดีกว่า ราคากถูก และสามารถติดตัวไปได้ทุกหนแห่ง หรือวิทยุโทรทัศน์ ทำให้เห็นภาพเป็นจริงได้ เร้าใจ มีความรู้สึกเหมือนอยู่ในเหตุการณ์ มีแสงสีดึงดูดใจ เป็นต้น

จากการเลือกเปิดรับสื่อดังกล่าวข้างต้น พรทิพย์ วรกิจโกศาทร (2546, น. 290-291) ยังได้กล่าวถึงการที่ผู้รับสารเลือกเปิดรับสารเฉพาะสิ่งที่ตนต้องการเท่านั้น ซึ่งโดยปกติจะมีอยู่ 4 ประการ คือ

1. ความต้องการข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตน (Utilization) ผู้รับสารจะเปิดรับข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองเป็นสำคัญ เช่น การอ่านข่าวการเมือง หรือการรับฟังเพลง เป็นต้น

2. ความต้องการข่าวสารที่สอดคล้องกัน (Consistency) กับค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติ ผู้รับสารมักจะเปิดรับข่าวสารที่สอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติของตน ข่าวสารใดที่ไม่สอดคล้อง มักจะไม่ได้ได้รับความสนใจหรือได้รับการปฏิเสธจากผู้รับสาร

3. ความต้องการข่าวสารที่สะดวกในการได้มา (Availability) ผู้รับสารนั้นจะมีข้อจำกัดในการเปิดรับสาร ถึงแม้ว่าข่าวสารจะเป็นข่าวสารที่ให้ประโยชน์และสอดคล้องกับตนเอง แต่ถ้าข่าวสารนั้นได้รับมาด้วยความยากลำบาก หรือไม่สะดวก ผู้รับสารก็ไม่อาจเปิดรับข่าวสารนั้นได้

4. ความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) เป็นความต้องการที่อยากมีประสบการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งถือว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ในกระบวนการเลือกรับสาร โดย ชรแรมม์ (Schramm, 1973, อ้างถึงใน สุภาพันท์ บุนนาค, 2546, น. 20) มีความเห็นว่าการเลือกเปิดรับสารขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ซับซ้อนหลายประการ ได้แก่

1. ความสะดวกในการใช้ หรือการหาได้ง่ายของสื่อหรือข่าวสาร เช่น คนเรามีแนวโน้มอ่านหนังสือถ้าอยู่ใกล้มือหรือหาง่ายมากกว่าที่จะต้องออกไปเพื่อหาซื้อมาอ่าน และเราเลือกดูโทรทัศน์เพราะสะดวกกว่าไปดูหนัง

2. ความเด่น หรือความแตกต่างเมื่อเทียบกับสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ซึ่งเรามักให้ความสนใจกับสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน รวมทั้งสนใจในความแตกต่าง เช่น คนเรามักสนใจพาดหัวข่าวขนาดใหญ่มากกว่าอักษรขนาดเล็ก เพราะสะดุดตาและเรียกความสนใจได้มากกว่า

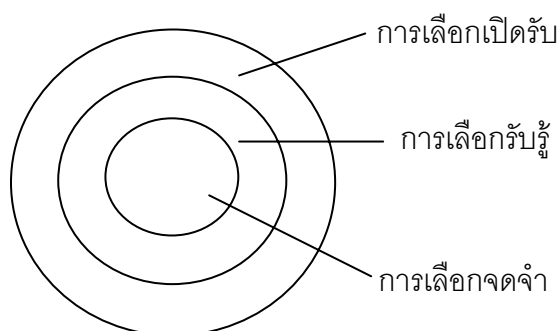
3. ประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้รับสาร ซึ่งประกอบด้วยทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ประสบมาในชีวิต มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ค่านิยม ความต้องการของเรา

4. การใช้ประโยชน์หรือการประเมินประโยชน์ของข่าวสารนั้น ๆ คนเรามักแสวงหาข่าวสารที่สนองความต้องการของตนในเรื่องต่าง ๆ

5. การศึกษาและสถานภาพทางสังคมของผู้รับสาร เช่น คนที่มีการศึกษาสูงจะเลือกรับข่าวสารและเรื่องราวเกี่ยวกับสาธารณชนมาก

พีระ จิระโสภณ (2546, น. 636-637) กล่าวว่า ปัจจัยในการสื่อสารที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการส่งสารไปยังผู้รับสาร คือ “กระบวนการเลือกสรร” (Selective Process) ซึ่งกระบวนการเลือกสรรนี้เปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filters) ข่าวสารในการรับข้อมูลของมนุษย์เรานั้นประกอบด้วยการกลั่นกรอง 3 ชั้น ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2
แสดงกระบวนการเลือกสรร 3 ชั้น

ที่มา: “ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน,” โดย พีระ จิระโสภณ, 2546, ใน เอกสารชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสารมวลชน, (พิมพ์ครั้งที่ 20, น. 637), นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

1. **การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ** (Selective Exposure or Selective Attention) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดที่มีอยู่ด้วยกันหลายแหล่ง เช่น เลือกซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับใดฉบับหนึ่ง หรือเลือกชมวิทยุโทรทัศน์ช่องใดช่องหนึ่ง เป็นต้น

ความต้องการข่าวสารของผู้รับสารนั้น ผู้รับสารส่วนใหญ่จะเลือกรับข่าวสารที่ตอบสนองความต้องการของตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่อประกอบการตัดสินใจ หรือเพื่อความบันเทิง เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันผู้ส่งสารต้องการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ มากมาย ในขณะที่ผู้รับสารไม่สามารถรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ดังกล่าวได้หมดทุกข่าว จึงต้องเลือกเปิดรับเฉพาะสิ่งที่ต้องการเท่านั้น

2. **การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ** (Selective Perception or Selective Interpretation) เป็นกระบวนการกลั่นกรองขั้นต่อมา เมื่อบุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดแล้ว ก็เชื่อว่าข่าวสารนั้นจะถูกรับรู้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสารทั้งหมด ผู้รับสารอาจจะตีความหมายของสารขึ้นเดียวกันไม่ตรงกันได้ เช่น การลดค่าเงินบาทบางคนอาจจะมองว่ามีผลดี บางคนอาจจะเห็นว่ามีผลเสียมากกว่า เป็นต้น ความหมายของข่าวสารที่ส่งไปถึงจึงมิได้อยู่ที่ตัวอักษร รูปภาพ หรือเพียงแค่คำพูดเท่านั้น แต่อยู่ที่ผู้รับสารที่จะเลือกรับรู้ หรือเลือกตีความหมาย ความเข้าใจของตัวเอง หรือตามทัศนคติตามประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง แรงจูงใจ สภาวะร่างกาย หรือสภาวะอารมณ์ขณะนั้น เป็นต้น ดังนั้น เนื้อหาของข่าวสารที่ถูกส่งออกมาจึงอาจถูกตีความบิดเบือนไปโดยที่ผู้ส่งสารไม่รู้ตัว

3. **กระบวนการเลือกจดจำ** (Selective Retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติ ความเชื่อ ธรรมเนียม ความชอบ ตลอดจนค่านิยมของตน และมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจและไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า

การเลือกจดจำนั้นเปรียบเสมือนกับเครื่องกรองขั้นสุดท้ายที่มีผลต่อการส่งสารไปยังผู้รับสาร ในบางครั้งข่าวสารอาจจะถูกปฏิเสธตั้งแต่ขั้นแรกโดยการไม่เลือกอ่าน ฟัง หรือชม ซึ่งในกรณีที่ผู้รับสารหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้รับสารก็อาจตีความข่าวสารที่ได้รับตามความเข้าใจหรือตามความต้องการของตนเอง แต่หากว่าข่าวสารนั้นมีความชัดเจนที่เข้าใจตรงกันอยู่แล้ว ผู้รับสารก็ยังมีโอกาสปฏิเสธข่าวสารนั้นได้อีกในขั้นสุดท้าย กล่าวคือ การเลือกจำเพียงเฉพาะบางส่วนหรือเท่าที่ต้องการเท่านั้น

จากทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร (Selective Exposure theory) จะเห็นได้ว่า ข่าวสารถือเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อประกอบการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ บุคคลจะเปิดรับสารก็เฉพาะในเรื่องที่ตนเองให้ความสนใจเท่านั้น อีกทั้งมีเกณฑ์ที่จะเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ทัศนคติ ค่านิยม และสภาพแวดล้อมในแต่ละสังคม อันจะนำไปสู่พฤติกรรม的开รับข่าวสารที่แตกต่างกันด้วย ผู้ศึกษาจึงขอศึกษาว่าสื่อใดที่ประชาชนเลือกรับข่าวสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองบ้าง

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ และปราศจากอาวุธ

หลักพื้นฐานของรัฐเสรีประชาธิปไตย

ในบรรดาระบบรัฐเสรีประชาธิปไตยทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในภาคพื้นยุโรป และประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ นั้น หากจะพิจารณาหลักการพื้นฐานของบรรดาระบบรัฐเสรีประชาธิปไตย ดังกล่าวจะพบว่ามีหลักการที่สำคัญ 2 ประการ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดองค์การของรัฐเสรีประชาธิปไตย กล่าวคือ 1) หลักประชาธิปไตย และ 2) หลักนิติรัฐ ซึ่งสาระสำคัญของหลักทั้งสองในแต่ละประเทศ จะมีลักษณะที่คล้าย ๆ กัน แต่อาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามรูปแบบของรัฐบาลหรือระบบการปกครองของประเทศนั้น ๆ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2552, น. 17-32)

1. หลักประชาธิปไตย

หลักประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองชนิดหนึ่งซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครอง จึงหมายถึงการปกครองตนเองของผู้อยู่ภายใต้การปกครอง หรือการมีรัฐบาลซึ่งเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ มาจากประชาชน หรือโดยความยินยอมของประชาชน กล่าวได้ว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองซึ่งประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยมีรากฐานอยู่บนความคิดของเสรีภาพและความเสมอภาค ซึ่งอาจแบ่งสาระสำคัญของหลักประชาธิปไตยได้ดังนี้

1.1 อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน

ตามหลักประชาธิปไตยเป็นหลักการที่ยอมรับว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาธิปไตยจึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ปกครองโดยประชาชน อำนาจอธิปไตยทั้งหลายจึงเชื่อมโยงไปถึงประชาชน ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยโดยตรงในการเลือกตั้ง และใช้อำนาจอธิปไตยในทางอ้อมผ่านองค์กรของรัฐต่าง ๆ อำนาจอธิปไตยในที่นี้ หมายถึง อำนาจในการปกครองของรัฐ ซึ่งเป็นอำนาจดั้งเดิมและเป็นอำนาจในการปกครองของรัฐที่ถูกผูกพันกับรัฐธรรมนูญ

1.2 หลักประชาธิปไตยแบบเสรี

เป็นลักษณะของสังคมที่ยอมรับความหลากหลายทางความคิดต่อการนำเสนอเพื่อแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง จึงจำเป็นต้องมีการถกเถียงกันในทางความคิดเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สังคมยอมรับ ประชาธิปไตยแบบเสรีนี้จึงต้องรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น การชุมนุม การรวมตัวกันเป็นสมาคมหรือกลุ่มบุคคล และการรวมตัวกันเป็น

พรรคการเมือง เพื่อแสดงออกซึ่งเจตจำนงทางการเมืองของประชาชน สังคมประชาธิปไตยแบบเสรี จึงเป็นสังคมที่ยอมรับความแตกต่างและยอมรับความขัดแย้ง การโต้แย้งกันบนพื้นฐานของสันติวิธี

1.3 หลักเสียงข้างมาก

เป็นเครื่องสะท้อนว่าการตัดสินใจโดยเสียงข้างมากเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่สิ่งที่สะท้อนจากการตัดสินใจโดยเสียงข้างมากอย่างน้อยที่สุด คือ การไม่มีการบังคับให้เป็นไปตามที่ได้ตกลงกันได้ เพราะเสียงส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยกับวิธีการดังกล่าวและพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อตนเอง ดังนั้น หลักเสียงข้างมากจึงเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานในการตัดสินใจในระบบประชาธิปไตย โดยได้นำหลักนี้มาใช้ในการเลือกตั้งองค์กรทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน และนำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการลงมติของรัฐสภาด้วย

1.4 ประชาธิปไตยโดยทางผู้แทน

การปกครองแบบประชาธิปไตยโดยทางผู้แทนในระบบรัฐสภา ถือได้ว่าเป็นองค์กรเดียวที่ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน จึงเป็นเงื่อนไขก่อให้เกิดความรับผิดชอบขององค์กรที่ใช้อำนาจรัฐอื่น ๆ จะต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับรัฐสภา ซึ่งตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยทางรัฐสภา รัฐบาลมีความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยตราบเท่าที่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา และในขณะเดียวกันการบริหารงานของรัฐบาลย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐสภา

2. หลักนิติรัฐ

นิติรัฐ หมายถึง รัฐแห่งความมีเหตุผล และมีวัตถุประสงค์เพื่อสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับสังคมเป็นการทั่วไป โดยอาจสรุปได้ว่า นิติรัฐก็คือ รัฐที่ปกครองตามหลักแห่งเหตุผล เพื่อให้การอาศัยอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นไปด้วยความสงบสุข ต่อมาความหมายของคำว่า “นิติรัฐ” ถูกลดขอบเขตของความหมายในทางเนื้อหา กลายเป็นนิติรัฐในทางรูปแบบ โดย Friedrich Julius Stahl ได้อธิบายว่า รัฐควรจะเป็น “นิติรัฐ” ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของรัฐ และเป็นความพยายามที่จะพัฒนารัฐไปสู่ยุคใหม่ ดังนั้น รัฐจะต้องกำหนดแนวทางและขอบเขตในการทำให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าว โดยรัฐจะต้องเคารพในขอบเขตส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคล และจะต้องให้การรับรองคุ้มครองขอบเขตส่วนบุคคลโดยกฎหมายและทำให้เกิดความมั่นคงต่อแนวทางดังกล่าว นอกจากนี้ รัฐไม่ควรจะใช้อำนาจบังคับบุคคลตามแนวจารีตที่เคยปฏิบัติมาอีกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอบเขตส่วนบุคคล และนี่คือความหมายของ “นิติรัฐ” หลักดังต่อไปนี้นี้เป็นหลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของ “หลักนิติรัฐ” คือ

2.1 หลักการแบ่งแยกอำนาจ

เป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติรัฐ โดยแบ่งแยกอำนาจออกเป็น ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ โดยต้องสามารถควบคุม ตรวจสอบและยับยั้งซึ่งกันและกันได้ เพราะอำนาจทั้งสามมิได้แบ่งแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด หากแต่มีการถ่วงดุลกัน เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับความคุ้มครอง อันเป็นความมุ่งหมายประการสำคัญของหลักนิติรัฐ

2.2 หลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

หลักนิติรัฐมีความเกี่ยวพันกันอย่างยิ่งับสิทธิในเสรีภาพของบุคคลและสิทธิในความเสมอภาค ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ดังนั้น เพื่อเห็นแก่ความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคล รัฐจึงต้องให้ความเคารพต่อขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล การแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลโดยอำนาจรัฐจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีกฎหมายซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนตามหลักความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยได้ให้ความเห็นชอบแล้วเท่านั้น

2.3 หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง

การใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการหรือฝ่ายปกครอง จะต้องผูกพันต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่ออกโดยองค์กรนิติบัญญัติอันเป็นองค์กรที่มีพื้นฐานมาจากตัวแทนของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบัญญัติของกฎหมายที่เป็นการกระทบต่อสิทธิหรือจำกัดสิทธิของประชาชนนั้นจะกระทำได้อีกเฉพาะภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ โดยผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนก่อน

2.4 หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา

หลักนี้เป็นการเรียกร้องให้ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายปกครองที่ออกกฎหมายลำดับรอง กำหนดหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายให้เป็นไปตามหลักความแน่นอนของกฎหมาย หลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง และหลักความพอสมควรแก่เหตุ

2.4.1 หลักความแน่นอนของกฎหมาย เป็นการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้บุคคลในสังคมทราบว่า จะกำหนดการกระทำของตนเองอย่างไรเพื่อไม่ให้เป็นการละเมิดกฎหมาย

2.4.2 หลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง เป็นการเรียกร้องไม่ให้กฎหมายมีผลใช้บังคับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการย้อนหลังไปเป็นโทษต่อเหตุการณ์ที่ได้สิ้นสุดไปแล้ว

2.4.3 หลักความพอสมควรแก่เหตุ เป็นหลักในการตรวจสอบการกระทำทั้งหลายของรัฐ ซึ่งมีผลต่อความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำนั้น ๆ มิใช่เพียงเพื่อการจำกัด

การแทรกแซงของรัฐ แต่ยังเป็นหลักการในทางเนื้อหาที่ห้ามมิให้มีการใช้อำนาจอย่างอำเภอใจ และยังเป็นหลักสำคัญสำหรับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วย

2.5 หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

ผู้พิพากษาสามารถทำหน้าที่ในทางตุลาการได้โดยปราศจากการแทรกแซงใด ๆ หลักนี้เป็นหลักที่สำคัญหลักหนึ่งของหลักนิติรัฐ ซึ่งมุ่งคุ้มครองอำนาจตุลาการให้พ้นจากการแทรกแซงโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ ความอิสระของผู้พิพากษาวางอยู่บนพื้นฐานของความอิสระจาก 3 ประการ คือ ความอิสระจากคู่ความ จากรัฐ และจากสังคม

2.6 หลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย”

หลักนี้เป็นหลักประกันในกฎหมายอาญา ทั้งยังมีผลใช้กับเรื่องโทษปรับทางปกครอง เรื่องโทษทางวินัยและการลงโทษในทางวิธีเรียงตามข้อบังคับขององค์กรในทางวิชาชีพด้วย หลักนี้วางอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการ คือ

2.6.1 หลักการกระทำ กฎหมายอาญาตามหลักนิติรัฐ ย่อมผูกพันอยู่กับการกระทำ การกำหนดความผิดหรือกำหนดโทษจึงต้องวางอยู่บนพื้นฐานของ “การกระทำ”

2.6.2 หลักการกำหนดโทษโดยกฎหมาย กฎหมายที่จะกำหนดโทษในทางอาญาจะต้องเป็นกฎหมายที่ได้รับการพิจารณาจากรัฐสภา ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดเงื่อนไขโดยรัฐบาล โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อคุ้มครองบุคคล และเพื่อทำให้เกิดความแน่ใจว่าเฉพาะอำนาจนิติบัญญัติเท่านั้นที่ทำการกำหนดโทษทางอาญาได้

2.6.3 หลักความแน่นอนของกฎหมาย หลักนี้เรียกร้องว่าบุคคลควรจะต้องตั้งแต่นั้นเป็นต้นว่ากฎหมายอาญาห้ามกระทำการใดบ้าง และหากบุคคลละเมิดการกระทำดังกล่าวจะได้รับโทษเพียงใด

2.6.4 หลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง เป็นการห้ามองค์กรนิติบัญญัติในการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้กฎหมายมีผลย้อนหลังในทางจะก่อให้เกิดความผิดสำหรับการกระทำอันใดอันหนึ่ง และห้ามมิให้บัญญัติกฎหมายให้มีผลย้อนหลังเพื่อกำหนดโทษที่มีอยู่ให้สูงขึ้นและห้ามมิให้ผู้พิพากษาใช้กฎหมายอาญาให้มีผลย้อนหลังเพื่อลงโทษบุคคล

2.7 หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

หมายความว่า รัฐธรรมนูญได้รับการยอมรับให้เป็นกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่สูงที่สุดในระบบกฎหมายของรัฐนั้น และหากกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับใช้ ดังนั้นหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดจึงเป็นหลักที่มีความสำคัญในการมุ่งคุ้มครองต่อหลักนิติรัฐ

กล่าวโดยสรุป หลักนิติรัฐเป็นหลักที่มีความมุ่งหมายในการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลจากการใช้อำนาจมหาชนของรัฐ ทั้งนี้ไม่ว่าจะพิจารณาจากหลักย่อยหลักใดของหลักนิติรัฐ ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะจำกัดขอบเขตอำนาจของรัฐ หรือเพื่อถ่วงดุลตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ในสภาพการณ์ที่อำนาจรัฐมีข้อจำกัด ถูกผูกพันต่อกฎหมาย รวมทั้งถูกควบคุมตรวจสอบโดยองค์กรตุลาการได้ สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมทำให้สิทธิของปัจเจกบุคคลได้รับการคุ้มครอง

ความหมายของสิทธิและเสรีภาพ

คำว่า “สิทธิเสรีภาพ” นั้น ประกอบด้วยคำสองคำ คือ “สิทธิ” และ “เสรีภาพ”

ทั้งนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิ” ดังต่อไปนี้

บรรเจิด สิงคะเนติ (2552, น. 47) ได้แบ่งแยก “สิทธิตามรัฐธรรมนูญ” ออกจากความหมายของคำว่า “สิทธิตามความหมายทั่วไป” โดยสิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้น หมายถึง “อำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรอง คุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใด หรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกชนดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลใดแทรกแซงในสิทธิตามรัฐธรรมนูญของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงขอบเขตสิทธิของตน

โกคิน พลกุล (2539, น. 138-139) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สิทธิ” หมายถึง อำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้

วรพจน์ วิรุตพิชญ์ (2543, น. 22) มีความเห็นในเรื่อง “สิทธิ” นี้ว่า หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคล ในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิตร่างกาย เป็นต้น สิ่งใดที่รัฐธรรมนูญกำหนดเป็นสิทธิ หมายความว่า รัฐให้สิทธิแก่ประชาชน โดยรัฐมีพันธกรณี (หน้าที่) ที่จะต้องทำให้ประชาชนได้รับสิทธินั้น (มานิต จุมปา, 2553, น. 105)

อุดม รัฐอมฤต, นพนิติ สุริยะ, และ บรรเจิด สิงคะเนติ (2544, น. 86) มีความเห็นในเรื่อง “สิทธิ” นี้ว่า หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและบุคคลอื่น...หรือเรียกร้องให้บุคคลอื่น หรือหลายคนกระทำการ หรืองดเว้นกระทำการบางอย่างเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน

วารุณี วัฒนประดิษฐ์ (2551, น. 8) ให้ความเห็นว่า สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้และที่เป็นนามธรรม ถ้ากฎหมายสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญ

คุ้มครองและรับรองสิทธิใด ก็จะทำให้เกิดหน้าที่แก่รัฐ หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเคารพสิทธินั้น ๆ รวมถึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่ประชาชนที่จะต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกันด้วย

ส่วนความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” มีผู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

บรรเจิด สิงคะเนติ (2552, น. 51) ให้ความเห็นว่า “เสรีภาพ” หมายถึง อำนาจในการกำหนดตนเองโดยอิสระของบุคคลที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใดอันเป็นอำนาจที่มีเหนือตนเอง

โกคิน พลกุล (2539, น. 138-139) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เสรีภาพ” หมายถึง สถานภาพของมนุษย์ที่จะไม่ตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของใคร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นอำนาจที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด

วรพจน์ วิรุฒพิชญ์ (2543, น. 22) มีความเห็นว่า “เสรีภาพ” หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น มีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการ

อุดม รัฐอมฤต, นพนิติ สุริยะ, และ บรรเจิด สิงคะเนติ (2544, น.86) มีความเห็นว่า “เสรีภาพ” หมายถึง สภาวะการณ์ ของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของบุคคลอื่น หรือปราศจากการหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่เท่าที่บุคคลนั้นไม่ถูกบังคับให้ต้องกระทำในสิ่งที่ไม่ประสงค์กระทำ หรือไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งที่บุคคลนั้นประสงค์ที่จะกระทำ

วารุณี วัฒนประดิษฐ์ (2551, น. 8) ให้ความเห็นว่า เสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เมื่อรัฐธรรมนูญคุ้มครองเสรีภาพใดก็จะก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐ หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะต้องไม่ละเมิดเสรีภาพนั้น ความมีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการนี้เป็นประโยชน์ชนิดหนึ่ง ดังนั้น เสรีภาพ จึงเป็นสิทธิประเภทหนึ่ง เมื่อกล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” โดยไม่เจาะจง จึงหมายความว่ารวมถึง “เสรีภาพ” ด้วย

ความแตกต่างระหว่าง “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” จึงอยู่ที่ว่า “สิทธิ” เป็นอำนาจที่บุคคลมีเพื่อเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการหรือละเว้นการกระทำอันใดอันหนึ่ง แต่ในขณะที่ “เสรีภาพ” นั้นเป็นอำนาจที่บุคคลนั้นมีอยู่เหนือตนเองในการตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำจากบุคคลอื่น เสรีภาพจึงไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ต่อบุคคลอื่นแต่อย่างใด

นอกจากนี้ อาจมีกรณีที่เกิดความสับสน คือ กรณีของ “สิทธิในเสรีภาพ” กล่าวคือ โดยลำพังของเสรีภาพนั้น ไม่ก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่น เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการที่จะนับถือศาสนาหรือไม่นับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ในแง่นี้มิได้ก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นแต่อย่างใด แต่หากกล่าวว่า “สิทธิในเสรีภาพ” นั้นหมายความว่า บุคคลนั้นย่อมมี

สิทธิที่ใช้เสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรอง ในความหมายนี้ย่อมก่อให้เกิดความผูกพันต่อบุคคลอื่น กล่าวคือ บุคคลย่อมมีหน้าที่ที่จะไม่ไปละเมิดการใช้เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคลนั้น โดยสรุปแล้ว “เสรีภาพ” ย่อมก่อให้เกิดหน้าที่แก่ผู้อื่นที่จะไม่เข้ามารบกวนการใช้อำนาจการกระทำหรือไม่กระทำการของบุคคลนั้น (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2552, น. 51)

นอกจากนี้ สิทธิเสรีภาพตามเดิมนั้นทำหน้าที่เป็นสิทธิในการป้องกันของปัจเจกบุคคลต่อการกระทำของรัฐ แต่ในปัจจุบันนี้ต่างยอมรับว่า สิทธิและเสรีภาพนั้นมิใช่เป็นเพียงสิทธิในการป้องกันเท่านั้น หากสิทธิและเสรีภาพยังมีการกีดกันในการเรียกร้องให้รัฐกระทำการ ภารกิจในการเป็นข้อห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติหรือภารกิจเพื่อให้เกิดความเสมอภาค หรือภารกิจในการคุ้มครองต่อการแทรกแซงของบุคคลที่สาม ภารกิจในการคุ้มครองในทางหลักการ นอกจากนี้ สิทธิและเสรีภาพยังก่อให้เกิดความผูกพันต่อฝ่ายนิติบัญญัติในการบัญญัติกฎหมาย และภารกิจในการให้หลักประกันในทางศาล (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2552, น. 55)

ความหมายของคำว่า “เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ”

Black’s Law Dictionary (อ้างถึงใน วารุณี วัฒนประดิษฐ์, 2551, น. 69) ได้ให้ความหมายของคำว่า เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ (right of assembly) ว่า เป็นสิทธิที่ประชาชนจะชุมนุมกันโดยสงบ และยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ต่อรัฐบาล

วิชญ์ เครืองาม (อ้างถึงใน วารุณี วัฒนประดิษฐ์, 2551, น. 70) อธิบายว่า เสรีภาพในการชุมนุม เป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเพราะประชาชนจะมาชุมนุมรวมกลุ่มกัน เพื่อแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ

ในขณะที่ วินิจ เจริญชัยยง (2539, น. 9, อ้างถึงใน สราวุธ สุทธพันธุ์, 2545, น. 24) ให้ความหมายเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบไว้ว่า สิทธิตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีศักดิ์สูงกว่าสิทธิตามกฎหมายธรรมดา เป็นสิทธิที่ประชาชนจะมีเสรีภาพในการชุมนุมร่วมกันเพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันโดยสงบ หรือเพื่อเรียกร้องแสดงความคิดเห็นต่อรัฐ โดยการชุมนุมจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่สุจริตไม่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองหรือขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

ลักษณะของเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

มานิตย์ จุมปา (2553, น. 86) กล่าวว่า ในระบอบประชาธิปไตย การพบปะเพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม จะทำให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งและสิทธิในทางการเมืองได้อย่างถูกต้อง เพราะลำพังแต่การอ่านหนังสือพิมพ์ฟังวิทยุ ดูทีวี อาจไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง จำเป็นที่เจ้าของความคิดเห็นจะมาแถลงข้อเท็จจริงและแสดงเหตุผลโดยตนเอง เพื่อจะได้มีการอภิปรายหรือซักถามสนทนากันในรายละเอียดได้ ทั้งยังต้องชุมนุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริงความคิดเห็นกัน เช่นนี้เสรีภาพในการชุมนุมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

การใช้เสรีภาพในการชุมนุมนั้น อาจจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก เป็นการนัดชุมนุมประชุมกันเป็นการภายใน โดยสงบ และปราศจากอาวุธ การประชุมเช่นนี้รัฐจะมาจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมไม่ได้เป็นอันขาด

ลักษณะที่สอง เป็นการนัดชุมนุมประชุมกันเป็นการชุมนุมสาธารณะ กรณีนี้รัฐธรรมนูญให้อำนาจอรัฐที่จะจำกัดเสรีภาพได้ โดยกฎหมายที่จะมาจำกัดเสรีภาพนี้จะต้องเป็นไปเพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ เช่น ออกกฎหมายห้ามเดินขบวนจนการจราจรติดขัด หรือเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการณีสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก เช่น มีกฎหมายให้ห้ามการชุมนุมสาธารณะเวลาประกาศกฎอัยการศึกได้

คณิน บุญสุวรรณ (2547, น. 52-53) กล่าวว่า การชุมนุมทางการเมืองหรือการชุมนุมเพื่อแสดงพลังในภาคประชาชน ถือเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ผู้มีอำนาจที่มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตยจึงไม่สามารถขัดขวางหรือสลายการชุมนุมของราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสลายหรือขัดขวางการชุมนุมโดยใช้กำลังและใช้วิธีรุนแรง ถือเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจที่สุด การชุมนุมโดยสงบ มิได้หมายความว่า ห้ามมิให้ส่งเสียงดังหรืออึกทึกครึกโครม เพราะเมื่อชุมนุมแล้วก็ต้องแสดงท่าทีหรือจุดยืนต่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาติบ้านเมืองหรือเกิดกับกลุ่มชนที่ส่งตัวแทนมาชุมนุม ส่วนการห้ามพกพาอาวุธเข้าไปร่วมในการชุมนุมนั้นเป็นของแน่นอนอยู่แล้ว เพราะถ้ามีอาวุธก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความรุนแรงอันอาจเกิดจาก “มือที่สาม” ถือโอกาสสวมรอยจุดชนวนความรุนแรงขึ้นก็ได้

นอกจากนั้น ยังได้กล่าวว่า ในสถานการณ์ปกติ การชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ จะทำเมื่อไรก็ได้ และจะมีจำนวนผู้ชุมนุมเท่าไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นการชุมนุมสาธารณะก็ต้องมีระเบียบควบคุม มิให้เหตุการณ์ลุกลามบานปลายกลายเป็นจลาจลไป และยังต้องควบคุมและระมัดระวังมิให้การชุมนุมไปขัดขวางหรือก่อให้เกิดความไม่สะดวกแก่ประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ

และที่อาจต้องห้ามชุมนุมเลยก็คงจะเป็นในระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม ในระหว่างเวลาที่ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือมีประกาศกฎอัยการศึก

สอดคล้องกับที่ ฝ่ายพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (2549) ได้กล่าวไว้โดยสรุปว่า การชุมนุมสาธารณะเป็นการแสดงออกตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตย แต่การชุมนุมสาธารณะไม่ว่าจะเป็นที่ใดในโลก ต้องเป็นการชุมนุมโดยสงบเท่านั้น จึงจะได้รับการคุ้มครอง โดยในระหว่างการชุมนุมนั้น ผู้ชุมนุมต้องพึงระวังว่า ต้องไม่กระทำการตามอาชญากรรม เพราะอาจล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรืออาจก่อให้เกิดอันตราย ความเดือดร้อนเสียหาย หรือความรำคาญแก่บุคคลอื่นได้ ไม่ว่าจะเป็นการปิดกั้นการจราจรอย่างสิ้นเชิงจนผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในการชุมนุมไม่สามารถใช้ทางสัญจรไปมาได้ก็ดี การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นก็ดี หรือการตรวจค้นร่างกายและทรัพย์สินของผู้อื่นก็ดี เพราะการกระทำเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นทั้งสิ้น ดังจะพิจารณาได้จาก คำสั่งศาลแพ่งในคดีหมายเลขดำที่ 3604/2551 ที่ พลตรี จำลอง ศรีเมือง กับพวก ซึ่งเป็นแกนนำกลุ่มพันธมิตรฯ ในฐานะจำเลยที่ 1-6 ยื่นขอไต่สวนฉุกเฉิน เพื่อให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวของนางวรรณนันทน์ พรวนตันไทร อาจารย์โรงเรียนราชวินิตมัธยมกับพวก ซึ่งเป็นโจทก์ ที่ 1-10 โดยศาลแพ่งได้มีคำสั่งให้กลุ่มพันธมิตรฯ เปิดพื้นที่การจราจรบนถนนพระราม 5 กับถนนพิษณุโลกทุกช่องทาง เฉพาะในวันจันทร์-วันศุกร์ ระหว่างเวลา 05.00-18.00 น. เพื่อให้ประชาชน รถประจำทาง รถยนต์ และพาหนะอื่น ๆ สัญจรได้สะดวก และหากเวทีปราศรัยหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของเวที หรือมีวัตถุใดตั้งอยู่บนถนนและกีดขวางช่องทางจราจรบนถนนที่ต้องเปิด ให้ดำเนินการหรือจัดการย้ายเวทีปราศรัยหรือวัตถุนั้น ๆ ออกไป การที่ศาลมีคำสั่งให้เปิดพื้นที่การจราจรบนถนนดังกล่าว เพื่อแสดงให้เห็นว่าการชุมนุมนั้น จะต้องอยู่ในกรอบแห่งกฎหมาย และเพื่อที่จะคุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่ใช้ถนนสาธารณะ ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 63วรรคสอง บัญญัติไว้ เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรฯ เป็นการชุมนุมสาธารณะโดยปิดพื้นที่ถนนบริเวณดังกล่าวทั้งหมด ย่อมเป็นการใช้เสรีภาพในการชุมนุม ที่เกินขอบเขตอันเป็นการล่วงละเมิดต่อสิทธิของบุคคลอื่น ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ไม่ได้ได้รับความสะดวกที่จะใช้ถนนสาธารณะไม่ว่าความเดือดร้อนนั้นจะมากหรือน้อยหรือแต่เพียงบางส่วน ก็เป็นการล่วงละเมิดต่อสิทธิของบุคคลอื่นเช่นเดียวกัน (Canไทเมือง, 2551)

นอกจากนี้ ศาลแพ่งยังได้มีคำสั่งเกี่ยวกับการใช้เครื่องขยายเสียงของกลุ่มพันธมิตรฯ ว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมและตั้งเวทีปราศรัย ซึ่งคำสั่งศาลที่ได้ห้ามไม่ให้ใช้เครื่องขยายเสียงนั้น หมายความว่า ในระหว่างที่กลุ่มพันธมิตรฯ ยังชุมนุมอยู่บนถนนพระราม 5 และถนนพิษณุโลก ศาลมีคำสั่งห้ามไม่ให้ใช้เครื่องเสียงในลักษณะเป็นการรบกวน การ

เรียนการสอนของโรงเรียนราชวินิตมัธยม ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง เฉพาะในช่วงวันจันทร์-วันศุกร์ เวลา 07.30-16.30 น. เท่านั้น มิได้ห้ามโดยเด็ดขาดเสียทีเดียว ในการพิจารณาครั้งนี้ ศาลแพ่งได้พิพากษาตามมาตรา 63 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยยึดหลักการตามวรรค 1 และ 2 ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรักษาหลักการแห่งเสรีภาพในการชุมนุมกับการคุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะและเพื่อให้เป็นธรรมแก่ทั้ง 2 ฝ่าย

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ได้กล่าวถึงขอบเขตของเสรีภาพในการชุมนุมว่า นอกจากขอบเขตของเสรีภาพในการชุมนุมที่จะต้องเป็นไป “โดยสงบและปราศจากอาวุธ” แล้ว การใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ยังต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 28 วรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นขอบเขตทั่วไปของการใช้สิทธิเสรีภาพในทุก ๆ เรื่องด้วย ดังนี้ “บุคคลย่อม ... ใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน”

เหตุที่รัฐธรรมนูญฯ ต้องกำหนดขอบเขตในการใช้สิทธิเสรีภาพเอาไว้ เพราะในระบอบประชาธิปไตยประชาชนทุกคนต่างก็เป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอภาคกัน หากทุกคนใช้สิทธิเสรีภาพกันตามอำเภอใจโดยไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือไม่คำนึงถึงสังคมโดยรวม ประชาธิปไตยจะกลายเป็นอนาธิปไตย สังคมจะมีแต่ความวุ่นวาย เกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพ และการกระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันต่อไปได้ รัฐธรรมนูญของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยจึงมิได้ประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังกำหนดขอบเขตในการใช้สิทธิเสรีภาพเอาไว้ด้วย ซึ่งรัฐธรรมนูญของประเทศไทยได้บัญญัติไว้ที่มาตรา 28 วรรคหนึ่งดังกล่าว และผลของการมีมาตรา 28 วรรคหนึ่งคือ ถ้าใครใช้สิทธิเสรีภาพที่เกินกว่าขอบเขต คือใช้สิทธิเสรีภาพโดยละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือใช้โดยเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือโดยขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ย่อมไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญ หากทำผิดกฎหมายถูกจับกุมดำเนินคดี หรือต้องรับผิดชอบประการอื่นใด จะไม่สามารถยกบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิเสรีภาพนั้น ๆ ว่าเป็นข้อต่อสู้ได้ ดังนั้น การใช้เสรีภาพในการชุมนุมถึงแม้จะเป็นไป “โดยสงบและปราศจากอาวุธ” ก็ยังต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของมาตรา 28 วรรคหนึ่งด้วย ซึ่งขอบเขตที่สำคัญที่สุดและเป็นกติกาที่สำคัญที่สุดในการใช้สิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยมิให้มีการกระทบกระทั่งกันก็คือ การไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

ในขณะที่ จันจิรา เอี่ยมมยุรา (2552, น. 17-19) อธิบายความในส่วนของวรรคหนึ่ง มาตรา 63 ความว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ มีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนชาวไทยว่าทุกคนมีเสรีภาพในการชุมนุมเพื่อแสดงความคิดเห็นโดยสงบและปราศจากอาวุธ ซึ่งเสรีภาพของบุคคลในการรวมตัวกันชุมนุมตามวรรคหนึ่ง เป็น

เสรีภาพโดยบริบูรณ์ที่รัฐจะแทรกแซงไม่ได้ ส่วนจะใช่หรือไม่นั้น ต้องดูมาตรา 63 วรรคสองที่กำหนดไว้ว่า

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะและเพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

เมื่ออ่านวรรคสองประกอบกัน มีความหมายว่าเสรีภาพของบุคคลในการรวมตัวชุมนุมกันเป็นสิทธิเสรีภาพเด็ดขาด รัฐไม่อาจแทรกแซงจำกัดเสรีภาพนี้ได้เลย ถ้าเข้าใจเช่นนี้ครบทั้ง 4 ประการ ประกอบกัน คือ

ประการที่ 1 เป็นการชุมนุมโดยสงบ อย่างสันติ คำว่า “สงบ” นี้ ไม่ได้หมายความว่าห้ามใช้เครื่องเสียง หรือห้ามไฮปาร์ค “สงบ” คือ การไม่ก่อความวุ่นวาย ไม่ใช้วิธีการที่รุนแรง หรือก่อการจลาจล

ประการที่ 2 เป็นการชุมนุมโดยปราศจากอาวุธ คำว่า “อาวุธ” ในกฎหมายอาญาหมายความว่ารวมไปถึงวัตถุหรือสิ่งอื่นซึ่งโดยสภาพไม่ใช่อาวุธ แต่ใช้ทำอันตรายแก่ร่างกายชีวิตและทรัพย์สินได้อย่างอาวุธ

ประการที่ 3 ชุมนุมในสถานที่ซึ่งมิใช่พื้นที่สาธารณะ เช่น การชุมนุมภายในโรงงานเอกชน แต่อาจไม่มีหลัง ไม่ส่งผลสะท้อนใด ๆ ต่อสังคม แต่ถ้าจะให้ได้ผลต้องชุมนุมในพื้นที่สาธารณะ เช่น บริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ หรือถนนราชดำเนิน ยิ่งเป็นพื้นที่ที่คนต้องสัญจรไปมาใช้ร่วมกันมากเท่าไรยิ่งส่งผลมากเท่านั้น

ประการที่ 4 ชุมนุมในสถานการณ์บ้านเมืองปกติ ซึ่งไม่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

แต่ถ้าพ้นจากเงื่อนไขทั้ง 4 ประการดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วนั้น รัฐสามารถจำกัดหรือแทรกแซงเสรีภาพในการชุมนุมนั้น ๆ ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รัฐสามารถจำกัดหรือแทรกแซงการใช้สิทธิในการชุมนุมสาธารณะของประชาชนได้เมื่อองค์ประกอบ 2 ประการ ได้แก่ องค์ประกอบด้านเนื้อหา และองค์ประกอบด้านรูปแบบ

องค์ประกอบด้านเนื้อหา หมายความว่า การจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมทำได้เฉพาะเมื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่

1. เมื่อการชุมนุมนั้นเป็นการชุมนุมสาธารณะและรัฐจำเป็นต้องแทรกแซง เพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือ

2. เป็นการชุมนุมในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือ

3. เป็นการชุมนุมในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก และรัฐเข้าแทรกแซงเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวารุณี วัฒนประดิษฐ์ (2551, น. 72-74) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการจำกัดเสรีภาพของการชุมนุมไว้ภายใต้พฤติการณ์ดังต่อไปนี้ รัฐสามารถเข้าไปแทรกแซงควบคุมได้

1. โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชน ซึ่งในปัจจุบันนอกจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว ยังไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับใดได้กล่าวถึงกรณีการชุมนุมสาธารณะไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในสถานการณ์ปัจจุบัน รัฐจึงยังไม่สามารถเข้าแทรกแซง ดูแล ในเงื่อนไขหลักนี้ได้

2. เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงคราม

3. ในเวลาที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548

4. ในเวลาที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2457

ในส่วนขององค์ประกอบด้านรูปแบบ หมายความว่า รัฐจะจำกัดเสรีภาพดังกล่าวได้จะต้องมีกฎหมายระดับพระราชบัญญัติออกมาใช้บังคับ เพื่อให้รัฐสภาเป็นผู้ให้ความเห็นชอบกับมาตรการต่าง ๆ ที่จะใช้แทรกแซงจำกัดเสรีภาพของผู้ชุมนุม และมาตรการในพระราชบัญญัติฉบับนี้จะต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ตามองค์ประกอบด้านเนื้อหา 3 ประการข้างต้นเท่านั้น จะวางมาตรการเพื่อวัตถุประสงค์ประการอื่นได้อีกไม่ได้ เช่น เพื่อรักษาความสะอาดของสถานที่สาธารณะ ทำไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ (2543, น. 2-3) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การที่รัฐยอมรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะยอมให้ประชาชนใช้สิทธิเสรีภาพของตนกระทำการต่าง ๆ ได้โดยปราศจากการแทรกแซงใด ๆ จากรัฐ ในบางกรณีหากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมหรือประโยชน์สาธารณะที่รัฐจะต้องรักษาไว้ รัฐสามารถจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการกระทำหรือละเว้น ไม่กระทำการบางอย่างได้ แต่การจำกัดสิทธิเสรีภาพของรัฐจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจน แต่กฎหมายที่ออกมาในหลาย ๆ ฉบับ มักมีการกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดและลดทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้มากมาย ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถนำบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาได้แย้งบทกฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพนั้น ๆ ได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในมาตรา 29

วรรคหนึ่ง ดังนี้ “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้...”

จะเห็นได้ว่า กฎหมายลำดับรองต่าง ๆ จะออกมาจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ ก็เฉพาะแต่กรณีที่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญให้อำนาจในการตรากฎหมายไว้โดยเฉพาะเท่านั้น มิฉะนั้น กฎหมายที่ออกมาจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะขัดต่อรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และส่งผลให้กฎหมายนั้นเป็นอันบังคับใช้ไม่ได้ (วารุณี วัฒนประดิษฐ, 2551, น. 71) ดังนั้น เสรีภาพในการชุมนุมจึงเป็นบทหลัก และเป็นบทจำกัดอำนาจรัฐไม่ให้เข้าไปแทรกแซงสิทธิเสรีภาพดังกล่าวโดยง่าย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เสรีภาพในการชุมนุมเป็นหลัก ส่วนการจำกัดเสรีภาพเป็นข้อยกเว้น (จันจิรา เอี่ยมมยุรา, 2552, น. 17) เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ จึงเป็นสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญ บัญญัติไว้ มีศักดิ์สูงกว่าสิทธิตามกฎหมายธรรมดา เป็นสิทธิที่ประชาชนจะมีเสรีภาพในการชุมนุมรวมกลุ่มกันเพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันโดยสงบ หรือเพื่อเรียกร้องแสดงความคิดเห็นต่อรัฐ โดยการชุมนุมจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่สุจริตไม่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองหรือขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง (วารุณี วัฒนประดิษฐ, 2551, น. 70)

หลักสากลในการใช้กำลังและอาวุธของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ปกรณ นิลประพันธ์ (2553) กล่าวถึงหลักสากลในการใช้กำลังและอาวุธของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายว่า การชุมนุมทางการเมืองของประชาชนอาจนำมาซึ่งความไม่สงบเรียบร้อย หรืออาจเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น โดยอาจจะเกิดจากการกระทำของผู้ไม่ประสงค์ดี รัฐจึงมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลการชุมนุมอย่างใกล้ชิด และไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาความสงบจะต้องดำเนินการยุติการชุมนุมที่สร้างความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในบ้านเมืองหรือที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งหลักการที่ถือความมั่นคงของรัฐและความสงบเรียบร้อยของสังคมต้องมาก่อนนั้นเป็นหลักสากล ดังจะเห็นได้จากการที่กฎหมายของนานาอารยประเทศล้วนแล้วแต่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยเข้ายุติการชุมนุมสาธารณะที่กลายเป็นการชุมนุมที่กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองหรือที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นทั้งสิ้น

การใช้กำลังเข้ายุติการชุมนุมที่สร้างความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในบ้านเมืองหรือที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นนั้น มิใช่ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกำหนดมาตรการต่าง ๆ ได้ตามอำเภอใจ เนื่องจากการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของรัฐตามหลักการปกครองโดยกฎหมายนั้น นอกจากต้องเป็นกรณีที่มีกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการแล้ว การดำเนินการนั้นต้องมีเหตุผลรองรับชัดเจนและต้องไม่เกินกว่าเหตุหรือต้องได้สัดส่วนด้วย ทั้งนี้ ศาลปกครองกลางได้วางหลักในการใช้กำลังเข้ายุติการชุมนุมที่สร้างความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในบ้านเมืองหรือที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นไว้ในคำสั่งกำหนดมาตรการชั่วคราวในคดีหมายเลขดำที่ 1605/2551 ว่า “...การกระทำของเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อสลายการชุมนุมจะต้องกระทำเท่าที่จำเป็นโดยคำนึงถึงความเหมาะสม มีลำดับขั้นตอนตามหลักสากลที่ใช้ในการสลายการชุมนุมของประชาชน...”

แม้เป็นการยากที่จะค้นหา “หลักสากล” ที่ใช้ในการสลายการชุมนุมของประชาชน เนื่องจากแต่ละประเทศล้วนมีมาตรฐานในการดำเนินการแตกต่างกัน แต่ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกของสหประชาชาติและผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีต่าง ๆ ของสหประชาชาติ กรณีนี้จึงอาจนำพันธกรณีของสหประชาชาติมาพิจารณาประกอบการกำหนด “หลักการ” หรือ “กรอบ” ใช้กำลังเข้ายุติการชุมนุมที่สร้างความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในบ้านเมืองหรือที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นหลักสากลที่ทุกประเทศยอมรับ

หลักในการจัดการการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตาม Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials ยอมรับว่าประชาชนมีสิทธิเข้าร่วมการชุมนุมสาธารณะที่ชอบด้วยกฎหมายและโดยสงบ (lawful and peaceful assemblies) ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ดังนั้น รัฐบาล หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงต้องตระหนักว่าการใช้กำลังและอาวุธ (force and firearms) ควรเป็นไปอย่างจำกัดโดยมีหลักว่า

1. ถ้าเป็นการชุมนุมที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง (Unlawful but non-violent) เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องหลีกเลี่ยงการใช้กำลัง (use of force) หรือหากไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้กำลังได้ ให้ใช้กำลังเพียงเท่าที่จำเป็น

2. ถ้าเป็นการชุมนุมที่ก่อให้เกิดความรุนแรง (Violent assemblies) เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจใช้อาวุธได้ (use firearms) หากไม่สามารถใช้มาตรการอื่นที่อันตรายน้อยกว่านี้ได้ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องไม่ใช้อาวุธต่อบุคคลอื่น เว้นแต่เพื่อบรรลุมิติดำเนินการต่อไป

- 2.1 เพื่อป้องกันตนเองหรือบุคคลอื่นให้พ้นจากภัยอันตรายร้ายแรงต่อชีวิตหรือร่างกาย

2.2 เพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต

2.3 เพื่อจับกุมผู้ที่กระทำการอันเป็นอันตรายหรือต่อผู้เจ้าพนักงานหรือเพื่อป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวหลบหนี

นอกจากนี้ ต้องเป็นกรณีที่ปรากฏว่าการใช้มาตรการอื่นไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้

ส่วนการใช้อาวุธร้ายแรงโดยเจตนาให้กระทำได้เฉพาะเพื่อป้องกันชีวิตในกรณีที่ไม้อาจหลีกเลี่ยงได้เท่านั้น ส่วนกฎการใช้อาวุธนั้น Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials วางหลักไว้ว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องแสดงตนก่อนการใช้อาวุธและต้องแจ้งเตือนให้ทราบล่วงหน้าว่าจะมีการใช้อาวุธ เว้นแต่การดำเนินการดังกล่าวอาจทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเสี่ยงที่จะได้รับอันตราย หรือทำให้บุคคลอื่นเสี่ยงที่จะได้รับอันตรายแก่ชีวิตหรือร่างกาย หรือเป็นที่ชัดเจนว่าไม่มีความเหมาะสม หรือจำเป็นที่จะต้องดำเนินการดังกล่าวในสถานการณ์เช่นนั้น

นอกจากนี้ หลักการใช้กำลังและอาวุธของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตาม Code of Conduct for Law Enforcement Officials และ Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials ดังกล่าวข้างต้นสามารถถือเป็น “หลักสากล” สำหรับการสลายการชุมนุมของประชาชนตามคำสั่งกำหนดมาตรการชั่วคราวของศาลปกครองกลางในคดีหมายเลขดำที่ 1605/2551 ได้เพราะมีผลผูกพันสมาชิกสหประชาชาติให้ต้องปฏิบัติตาม อีกทั้งหลักการที่กำหนดไว้ดังกล่าวก็สอดคล้องกับหลักนิติธรรมตามมาตรา 3 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยเรียกร้องว่าการใช้กำลังและอาวุธของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายต้องมีเหตุผลรองรับชัดเจน ไม่เกินกว่าเหตุและไม่สามารถใช้มาตรการอื่นแทนได้ และมีข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักสากลดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการใช้กำลังและอาวุธของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายรวม 3 ประการ ดังนี้

1. “หลักสากล” ในการยุติการชุมนุมสาธารณะ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ “การใช้กำลัง” (Use of force) กับ “การใช้อาวุธ” (Use of firearms) สำหรับการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่ไม่สร้างความรุนแรงนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจใช้กำลังเข้ายุติการชุมนุมได้ แต่จะใช้อาวุธมิได้ ส่วนในกรณีการชุมนุมสาธารณะที่ก่อให้เกิดความรุนแรงเจ้าหน้าที่ของรัฐอาจใช้อาวุธได้ แต่ต้องเป็นไปเพื่อป้องกันตนเองหรือบุคคลอื่นให้พ้นจากภัยอันตรายร้ายแรงต่อชีวิตหรือร่างกาย เพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต หรือเพื่อ

จับกุมผู้ที่กระทำการอันเป็นอันตรายหรือต่อผู้เจ้าพนักงานหรือเพื่อป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวหลบหนี และการใช้อาวุธร้ายแรงโดยเจตนาให้กระทำได้เฉพาะเพื่อป้องกันชีวิตในกรณีที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เท่านั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นการใช้กำลังหรือการใช้อาวุธต้องเป็นกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีมาตรการอื่นที่จะใช้ในการยุติการชุมนุมนั้นได้แล้วเท่านั้น

2. Code of Conduct for Law Enforcement Officials และ Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials กล่าวถึงเฉพาะ “หลักการ” ในการใช้กำลังและการใช้อาวุธเท่านั้น มิได้กล่าวถึง “กระบวนการ” หรือ “วิธีการ” ในการใช้กำลังและการใช้อาวุธ ดังนั้น สมาชิกสหประชาชาติแต่ละประเทศจึงมีดุลพินิจที่จะกำหนดกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือที่ก่อให้เกิดความรุนแรงได้ตามความเหมาะสมภายใต้ “หลักการ” ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ดังจะเห็นได้จากการที่สมาชิกสหประชาชาติแต่ละประเทศมีกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือที่ก่อให้เกิดความรุนแรงแตกต่างกัน

3. เงื่อนไขในการใช้กำลังและการใช้อาวุธตาม Code of Conduct for Law Enforcement Officials และ Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials นั้น อยู่ที่ว่า การชุมนุมสาธารณะนั้นก่อให้เกิดความรุนแรง (violent) ขึ้นหรือไม่ แต่ทั้ง Code of Conduct และ Basic Principles ดังกล่าวข้างต้น มิได้นิยามว่าการชุมนุมสาธารณะที่ก่อให้เกิดความรุนแรงนั้นมีลักษณะอย่างไร เนื่องจากสมาชิกสหประชาชาติแต่ละประเทศมีทัศนคติในเรื่องนี้แตกต่างกัน แต่ละประเทศจึงมีดุลพินิจที่จะพิจารณาว่ากรณีใดเป็นการชุมนุมสาธารณะที่ก่อให้เกิดความรุนแรง

ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองมาประกอบ เพื่ออธิบายว่า สิทธิเสรีภาพคืออะไรและมีที่มาอย่างไร สิทธิเสรีภาพที่ประชาชนพึงมีต่อการชุมนุมทางการเมืองนั้นมีอะไรบ้าง สิ่งใดที่ประชาชนควรปฏิบัติตนหรือสิ่งใดที่เป็นข้อจำกัด รัฐต้องอำนวยความสะดวกหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมได้อย่างไรบ้าง และหลักสากลในการใช้กำลังและอาวุธของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการยุติการชุมนุมสาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย มีรายละเอียดอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และแนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ว่าเป็นอย่างไร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธัญญวรรณ เกิดสมบัติ (2551, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้ ทักษะ ทักษะคิด แนวน้อม พฤติกรรมการเข้าร่วมโครงการหยุดเพิ่มความร้อนในกรุงเทพฯ ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ในช่วง 18-26 ปี มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี มีอาชีพเป็นนักเรียน/นักศึกษา และพนักงานบริษัทเอกชน ความรู้เกี่ยวกับโครงการหยุดเพิ่มความร้อนในกรุงเทพฯ อยู่ในระดับมาก ทักษะเกี่ยวกับโครงการหยุดเพิ่มความร้อนในกรุงเทพฯ อยู่ในระดับเห็นด้วย และกลุ่มตัวอย่างมีแนวน้อมพฤติกรรมการเข้าร่วมโครงการหยุดเพิ่มความร้อนในกรุงเทพฯ ในระดับมาก

ธีระวัฒน์ มอนโธสง (2546, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้ความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 อยู่ในระดับดี มีทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 อยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจกับทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 มีความสัมพันธ์กันทางบวก

ปิยะวดี ทองบุ (2551, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 20-29 ปี การศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน และมีรายได้ต่อเดือนอยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาท มีการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับปัญหาภาวะโลกร้อนจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด

พรณทิพา สุปรีดานวัฒน์ (2551, น. 142-143) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น และพฤติกรรมการใช้น้ำมันแก๊สโซฮอลล์ของผู้ใช้รถยนต์นั่งส่วนบุคคลในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข่าวสารรณรงค์เพื่อการใช้ น้ำมันแก๊สโซฮอลล์ มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นในทิศทางบวก ซึ่งหมายถึง ยิ่งมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข่าวสารการรณรงค์ฯ มาก ก็จะมีความคิดเห็นในทางบวกต่อข่าวสารการรณรงค์ฯ มากตามไปด้วย นอกจากนี้ ความคิดเห็นที่มีต่อข่าวสารการรณรงค์การใช้ น้ำมันแก๊สโซฮอลล์ ยังมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้น้ำมันแก๊สโซฮอลล์ในทางบวก คือมีความคิดเห็นต่อข่าวสารการรณรงค์ฯ ในทางบวก ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้น้ำมันแก๊สโซฮอลล์ที่จะมีมากขึ้นเช่นกัน

มนต์ชัย ศรีเพชรน้อย (2547, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในวันธรรมดามากที่สุด บริการในสื่ออินเทอร์เน็ตที่กลุ่มตัวอย่างเลือกใช้มากที่สุดเป็นอันดับแรกคือ การสืบค้นแบบเครือข่ายเวิลด์ไวด์ (www) โดยมีวัตถุประสงค์ในการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อสนทนากับบุคคลอื่น และกลุ่มตัวอย่างยังได้รับประโยชน์ในด้านสารสนเทศมากที่สุด

สุชาดา บุญธาวา (2544, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารกับความรู้และความรู้กับความตระหนักเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รู้ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” จากผลการศึกษาพบว่า เพศและอายุไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ส่วนระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ เป็นลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540

อนัญญา สงวนศักดิ์ (2547, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และทัศนคติต่อสมุนไพรรักษาโรคของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง 15-25 ปี และ 26-35 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี/เทียบเท่า ประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 10,001-20,000 บาท และ 5,001-10,000 บาท

จากการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ สามารถนำมาใช้เป็นกรอบความคิด และแนวทางในการศึกษา ทั้งในส่วนของความรู้ ทัศนคติ และแนวโน้มพฤติกรรมที่ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครมีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมือง เนื่องจากทุกผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องมีความคล้ายคลึงกับการศึกษารั้วนี้ ซึ่งสามารถนำ ผลการศึกษาที่ได้มาอธิบายเปรียบเทียบเพื่อสรุปผลต่อไป